

DE LLOTJA DE MERCADERS A CASERNA MILITAR: LA LLOTJA DE BARCELONA A L'ÈPOCA MODERNA

Magda Bernaus i Gemma Caballé

La troballa més espectacular de la intervenció arqueològica realitzada al saló de Contractacions i al pòrtic de la Llotja de Barcelona (2000-2001) fou la del paviment de lloses de pedra que cobria la major part de la superfície excavada del saló. Concebut com a paviment en el moment de la construcció de l'edifici (s. XIV), va constituir el nivell de circulació fins a la reforma neoclàssica del segle XVIII. Encara que és difícil esbrinar-ne els detalls, és segur que els nombrosos encaixos i reparacions que s'hi observen deriven de les diferents activitats a què el saló va servir al llarg d'aquests quatre segles¹ (**figura 1**). El mateix que ens diuen les empremtes ens ho assegura la documentació. La varietat de funcions a què va servir l'edifici a l'època moderna és sorprenent. Ara, dades bibliogràfiques i d'arxiu, al costat dels resultats de l'excavació, ens permetran aproximar-nos a la diversitat d'usos del saló i del pòrtic entre els segles XVI i XVIII, i a les transformacions que van comportar.

L'edifici de la Llotja, que encara avui dia domina la plaça Palau de Barcelona, va ser bastit a partir del segle XIV amb la funció de proporcionar als mercaders un espai per als seus tractes comercials. Disposava d'espais

1. M. BERNAUS.; G. CABALLÉ, "Estudi historicoarqueològic del Saló de Contractacions i el pòrtic de la plaça Palau de la Llotja de Mar de Barcelona", a *II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. Barcelona, 2003, I, p. 350-357.

annexes que servien de funcions complementàries i era la seu del Consolat de Mar, màxim tribunal en qüestions comercials marítimes i terrestres. En la seva part fonamental, l'edifici estava acabat a començament del segle XV. Encara que al llarg d'aquesta centúria s'hi constaten afegits i modificacions, cap no va representar una alteració cabdal de l'espai.²

Figura 1. Vista general del paviment gòtic localitzat a la nau sud del saló de Contractacions.

A l'època moderna, la funció original de l'edifici es va començar a veure afectada. Es va fer servir amb motius diversos que, de primer, convivien en l'espai amb la finalitat comercial (pallol del blat, escenari de celebracions, magatzem d'útils bèl·lics), si bé al final la van acabar exclouent (caserna militar). Sens dubte, aquest aprofitament va ésser motivat per l'amplitud del gran saló, que el feia apte per a tota mena d'usos i en facilitava la compartimentació. Tampoc no s'ha d'oblidar la ubicació privilegiada de la Llotja, davant del Portal de Mar. Ni la seva noblesa i significació simbòlica, que la feien susceptible de ser utilitzada per a incidir en

2. Sobre l'edifici medieval, vegeu M. BERNAUS, "La llotja de Barcelona" a *L'Art Gòtic a Catalunya. Arquitectura III. Dels palaus a les masies.*, Barcelona, 2003, p. 213-217. Inclou bibliografia anterior, i un dibuix de J. Sagrera de l'edifici al final de l'edat mitjana.

aquest punt, però també per a subvertir-lo. L'edifici, que ha arribat als nostres dies, substitueix la construcció medieval. Encara que n'aprofita alguna part, es tracta fonamentalment d'una nova construcció bastida a partir del 1771, quan –després d'haver estat incautada per la Corona i haver funcionat com a caserna militar– va ser retornada a la Junta de Comerç.³

UN PALAU PER ALS MERCADERS

La documentació assegura que una gran part de l'activitat constructiva del segle XVI a la Llotja responia a motius funcionals i simbòlics relacionats amb l'estament mercantívol i amb l'activitat comercial. Cal parlar sobretot de l'ampliació d'estil renaixentista, dirigida pel mestre d'obres Bartomeu Sabater, pensada des de l'any 1526 i definitivament duta a terme a mitjan segle XVI. Aquesta campanya constructiva va dotar l'edifici d'una "galeria ornamental" que recorria la part interior marítima del verger de la Llotja, i que sostenia una estructura superior amb estances, com el nou arxiu o la casa del Consell de Vint. Eren espais útils, però al mateix temps parlaven de la noblesa de la institució a través de la seva bella arquitectura i d'un programa iconogràfic que al·ludia al caràcter heròic del Consolat (la documentació parla de "triumphos" i de "forsas de Hèrcules"). Altres projectes decoratius del segle XVI s'expliquen també per la voluntat de la classe mercantil d'evidenciar les seves altes aspiracions i lligams. Aquest és el cas de la sèrie de vitralls realitzats per omplir les obertures del saló de Contractacions (1494-1515), amb al·legories de les virtuts que s'escauen al bon mercader i que han de presidir els tractes comercials (fe, esperança, justícia, fortalesa, Santa Eulàlia, i altres). Tenien un sentit semblant les imatges de terracuita policromada que decoraven els murs del saló, adquirides a Pere Mates (vers 1533); i que representaven comtes i de reis. Aquesta era una evocació imprescindible en un edifici que, en paraules de S. Torras "allotjava una institució formada a cop de privilegi".⁴

3. Per a les obres de l'edifici neoclàssic, vegeu J. BASSEGODA, *La Casa Llotja de Mar de Barcelona*. Barcelona, 1986, p. 39-52, 64-70, 73-82.

4. La reforma renaixentista de l'edifici ha estat estudiada per S. TORRAS, *Mare Aureum. Artistes i artesans de la Llotja de Mar de Barcelona a l'època del Renaixement*, Barcelona, 2001, p. 138-156, 163-176. Per a la sèrie dels vitralls, vegeu a més a més C. DOMÍNGUEZ; S. CAÑELLAS, "La Casa

Encara que de moment estem mancats d'un estudi de l'edifici al segle XVII semblant al que Santi Torras ha fet per al segle XVI, no tenim indicis que en aquesta centúria es dirigessin esforços més enllà de les reparacions imprescindibles.⁵ En aquest sentit, hi documentem certes obres necessàries per a la conservació de l'edifici (1635-1637), que van afectar a la coberta del conjunt, i foren efectuades pel mestre d'obres de la institució, Francesc Socies, i el fuster de la Llotja Francesc Aymeric.⁶ La decadència de l'edifici al segle XVII avança en paral·lel a la de l'estament mercantívol barceloní, que viu una situació de fallida econòmica. Tanmateix, la funció de centre del comerç, per a la qual l'edifici fou creat, va persistir fins que la Corona se'n va apropiar (1714). Així ens ho confirmen els comerciants que, l'any 1708, es queixaven, que l'ús sistemàtic del saló per a representar-hi òperes destorbava l'exercici del comerç.⁷

Els encaixos i reparacions documentats en l'excavació arqueològica corresponen a un moment indeterminat del temps en què el paviment fa funcionar com a nivell de circul·lació (segles XIV-XVIII). Encara que és impossible explicar les causes concretes de cadascun, l'ús del saló amb objectius idèntics als originals implicava l'existència d'estructures de fusta o de ferro clavades al sòl (taulells, reixats, tanques), que òbviament hi van deixar la seva empremta.⁸

LA LLOTJA, PALLOL DE LA CIUTAT

La manca de notícies del segle XVII al·lusives a la inversió de recursos econòmics en finalitats constructives o decoratives relacionades amb l'activitat mercantil i consular ve acompanyada d'abundants referències a l'ús de parts de l'edifici amb objectius aliens al seu propòsit original,

Llotja de Mar de Barcelona: revisió del seu procés constructiu a través de la documentació (segles XIV-XVI)", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XIX (2001), p. 67-83.

5. J. CARRERA, *La Barcelona del segle XVIII*. Barcelona, 1951, II, p. 453-457; A. M. PERELLÓ, *L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*. Barcelona, 1996.

6. Es va substituir la cadena del mig de l'encavallada –que estava podrida– i algres jässenes en mal estat, i es va reomplir la galeria d'arquets del pis superior, que suportava l'encavallada, perquè tenia els pilars i els propis arquets *cruïxits*. Es conserva els llibres de comptes d'aquestes obres (Biblioteca de Catalunya, Junta de Comerç, 200-I).

7. R. ALIER I AIXALÀ, *L'òpera a Barcelona*. Barcelona, 1990, p. 29-49.

8. M. BERNAUS; G. CABALLÉ, *Estudi historicoarqueològic...*, p. 351-353.

sobretot la preservació de blats.⁹ D'ençà del segle XIV, una de les prioritats del Consell de Cent havia estat el proveïment de cereal a la ciutat. Una vegada arribada a port, la provisió s'emmagatzemava en botigues i sitges, i els mercaders que portaven els seus blats a vendre utilitzaven el porxo del Blat, davant la Llotja. Encara que es documenten compres i lloguers constants d'indrets per a conservar el blat,¹⁰ l'any 1584 els consellers van decidir per primera vegada utilitzar el saló de la Llotja amb aquest objectiu, "per no tenir altre loc mes apte ni acomodat"; la seva capacitat i la seva situació privilegiada, davant del port en són les raons. Els cònsols no ho volien, perquè així es denigrava el seu espai més representatiu, però la necessitat es va imposar, i al segle XVII la Llotja va servir sovint de dipòsit de gra, fonamentalment de la ciutat, però també de l'arrendatari del pastim, i fins i tot del rei per al seu exèrcit. En correspondència, són periòdiques les queixes dels cònsols per tenir sempre ocupades algunes estances de la Llotja, i sobretot el el saló.¹¹

Va tenir aquesta nova funció una incidència directa en l'edifici? La descripció, que en va fer R. Cervera (ca. 1633-1638), suggereix que en aquells moments concrets el saló mantenia la seva forma original: es refereix a les vidrieres, a les figures de mig relleu, als taulells, etc. Però la funció no està tan clara, ja que diu que el saló té "*grandes magazemes*", i només quan parla de les estances de sobre la galeria del verger diu que és l'espai "*...donde se juntan los hombres de negocios y su consolado de mar*".¹²

9. J. CARRERA, *Barcelona al segle XVIII*, II, p. 455-457.

10. P. VILA DINARÉS; LI. CASASSAS SIMÓ, *Barcelona i la seva rogalia al llarg dels temps*. Barcelona, 1974, p. 160-161. El cronista Esteve Gilibert Bruniquer dona abundant informació sobre els esforços realitzats per la municipalitat per dotar-se de magatzems de gra. E. G. BRUNIQUER, *Rúbriques de Bruniquer. Ceremonial dels magnífichs consellers i regiment de la ciutat de Barcelona*. Barcelona, 1912-1916, III, p. 266-267, i IV, p. 162-225.

11. S'ocupa la Llotja, per exemple, amb motiu de les inundacions de les sitges dels carrers Tallers i Jutglar (1605), per causa de l'incendi de la Duana i Pastim on es guardaven els blats i farines (1608), per guardar-hi el blat que envia el rei de França per proveir el seu exèrcit que defensava el Principat (1641), degut a l'ocupació per part del Virrei de l'antic Porxo del Blat (1664), o simplement –i més habitualment– per incapacitat de la resta d'espais disponibles. J. CARRERA, *Barcelona al segle XVIII*, p. 453-457; J. CARRERA, *La Lonja del Mar y los cuerpas de comercio de Barcelona*. Barcelona, 1953, p. 13-18. Vegeu també les còpies de nombrosos acords extrets del llibre del Consell de Vint, del segle XVII, referents a discrepàncies respecte a la propietat de part de l'edifici i el seu ús com a magatzem de gra (*Todo el expediente de alóndigas o payols y terrassa frente al Real Palacio* (1795-1798), Biblioteca de Catalunya, Junta de Comerç, XI-1).

12. R. CERVERA, *Discursos históricos de la fundación y nombre de la insigne ciudad de Barcelona, de sus iglesias templos y lugares píos, de los tribunales, etc.* El manuscrit original es troba a la

De fet, a la superfície excavada del saló no hi ha aparegut cap evidència de l'ús com a pallol, senyal que, efectivament, aquest ús mai no es plantejava com a permanent. Però és segur que es guardaven grans en aquest i altres espais de l'edifici, i que el seu pes va repercutir negativament en el seu estat general. Després dels anys 1652-1661, en què “la sala gran” havia estat ocupada per blats en servei del rei, es va haver de reparar la seva teulada, les seves reixes i l'espai del consolat (donant una capa de noguer sobre la fusta).¹³ També l'any 1685 “el saló gran” estava ocupat amb gra, i “per estar tan carregat de sobre en lo sostre amenaça ruïna”; un cop restituit, els cònsols el van fer reparar.¹⁴ Com era previsible, el mal ús i la sobrecàrrega van acabar malmetent el saló: el 1670 es va enfonsar una paret, i, l'any 1708 ho van fer tres pilars i la nau del saló del cantó dels Encants.¹⁵

La nau col·lateral del saló per la part de mar –no excavada– es va veure també molt afectada per causa dels blats, ja que fou habilitada per a la conservació dels dels mercaders. Després que l'antic porxo del Blat fos ocupat per la Corona i acabés transformat en Palau del Virrei (1668), la ciutat va restar sense porxo, però també sense plaça del mercat del blat, perquè el virrei se la reservà per al seu cos de guàrdia.¹⁶ El municipi va decidir fer la nova plaça davant la porta de la Llotja, que mirava a la muralla de mar, i els magatzems dins la pròpia Llotja, “...des del portal del dret nou fins a la paret que afronta en l'obra nova i pati del sortidor y tarongers de la Llotja”, que identifiquem amb part de la nau col·lateral del saló. La taba del projecte es va encantar el gener de 1670. El 6 de febrer es firmava amb el mestre de cases, Pere Pau Ferrer, el preu fet de la realització d'aquests pallols, i a l'octubre ja estaven acabats.¹⁷

Biblioteca Nacional de França, ms. esp. 397-398. Existeix una còpia manuscrita a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (ms. B 111-113). La descripció de la Llotja la publica S. SANPERE, *Fin de la nación catalana*. Barcelona, 1905, p. 639.

13. Biblioteca de Catalunya, Junta de Comerç, XI-1, f. 137 r-v

14. Biblioteca de Catalunya, Junta de Comerç, XI-1, f. 138v-142r.

15. En totes dues ocasions es van reedificar els murs caiguts. Per al 1670, vegeu J. CARRERA, *La Lonja de Mar...*, p. 18-19. L'any 1708 es va nomenar una comissió per fer fer una traça i un presupost de la reparació (Biblioteca de Catalunya, Junta de Comerç, XI-1, f. 148r-149v, 157 r-v).

16. J. CARRERA, *La Barcelona del segle XVIII*, II, p. 306.

17. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Consell de Cent, XIII-63, Manual 1668-1672, 6 de febrer de 1670; Consell de Cent, II-179, Deliberacions del Consell, document entre els f. 168 i 169.

Pel que fa a la plaça, no tenim cap constància que s'arribés a fer a l'indret assenyalat.¹⁸

Malgrat les circumstàncies adverses i els usos degradants que se li donava, a l'època moderna se seguia apreciament el valor de l'edifici. A començament del segle XVIII, deia Aparici "...que avui serve de pallols i se pert lo salo ab pols i aranyas y no hi ha foraster que no admiri dos cosas: la magnificencia del edifici i que serveca per cosa tan ordinaria, que bastarian quatre magatsems en altra part, que no incomodaria tant la pols del garbellar ni lo trafech de cavalcaduras y carretas".¹⁹ Però aquest ús imposat s'esqueia tan bé a la Llotja que, fins i tot després del 1714 i de la conversió de l'edifici en quarter, el govern va seguir tolerant-ne l'ús com a pallol.²⁰ (**figura 2**)

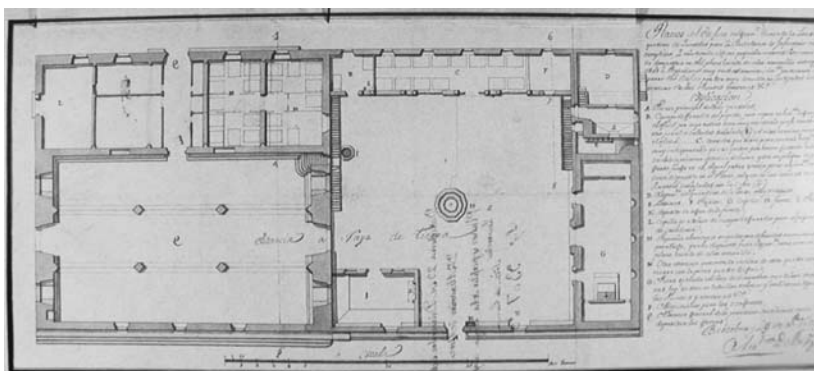

Figura 2. Alexandre de Rez. El quarter de la Llotja de Barcelona (1724)

-
18. L'any 1685 encara es constaten queixes que la ciutat no disposava d'un espai on mercadejar amb el blat quan plovia (Biblioteca de Catalunya, Junta de Comerç, XI-1, f. 141v-142r). Sembla que la plaça fou finalment iniciada l'any 1711, però que no es va acabar per causa de la guerra. J. CARRERA, *La Barcelona del segle XVII.*, II, p. 455, 458.
19. Citat per P. VOLTES BOU, *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*. Barcelona, 1963, I, p. 56-60.
20. Ho confirma un plànol de la Llotja d'A. de Rez (1724) que es refereix als "*pequeños almagenes ocupados por diferentes mercaderes para trigo*" que aleshores ocupaven part de la nau col·lateral, i al saló de contractacions com a "*almacén general de la provisión de víveres donde se depositan los granos*". J. BASSEGODA, *La Casa Llotja...*, p. 53. Vegeu també J. CARRERA, *La Barcelona del segle XVIII*, II, p. 454, i Biblioteca de Catalunya, Junta de Comerç, XI-1, f. 1-3

LA LLOTJA, MARC DE CELEBRACIONS

La Llotja fou marc i escenari de solemnitats des dels seus orígens. Els balls i saraus en honor de reis i personalitats s'hi succeïren des de final de l'edat mitjana.²¹ La manca de prestigi dels espectacles teatrals comportava que els escenaris, que els eren propis, no fossin considerats dignes per a les celebracions àuliques. Sí que n'eren marc adequat, en canvi, edificis civils tan significats com els palaus de la ciutat o la pròpia Llotja. En aquest sentit, la Llotja va viure el seu moment de màxim esplendor durant el govern de l'arxiduc Carles d'Àustria: el 2 d'agost de l'any 1708 s'hi va representar la primera òpera a Barcelona. Les òperes comptaven amb decorats desmuntables de fusta, i s'ha documentat l'escenògraf italià Ferdinando Galli Bibiena dissenyant-los, i fusters muntant-los i desmuntant-los. Tot i l'honor, els comerciants es queixaven de l'ús sistemàtic del saló per aquestes celebracions.²²

El saló de Contractacions va arribar a ser utilitzat com a lloc de celebracions litúrgiques, segons ho indica l'afirmació del Consell de Vint (1691) que "...lo dit saló és una peça tan preciosa [...] que en moltes ocasions ha servit i s'acostuma a emplear en capella on se celebren los divinos oficis...". Una descripció ben concreta de la seva disposició en moments com aquests és la de l'11 de novembre de 1696, quan s'hi va oficiar una missa en acció de gràcies per la recuperació de la salut del rei Carles: el saló gran estava disposat com si fos una església, amb nau longitudinal, presbiteri elevat i altar.²³

La documentació explica que en totes aquestes ocasions, elements efímers permetien modificar l'espai del saló: s'hi aixecaven cadafals, escenaris, altars, empostissats i tarimes, es disposaven baranes entre les columnes per crear direccionalitats, etc. De ben segur, molts dels desgasts, encaixos i reparacions apareguts al paviment de lloses hi troben la seva explicació.

21. J. BASSEGODA, *La Casa Llotja...*, p. 102.

22. R. ALIER, *L'òpera...*, p. 29-49; J. BASSEGODA, *La Casa Llotja...*, p. 102-108.

23. J. CARRERA, *La Barcelona del segle XVIII*, p. 457-458; J. CARRERA, *La Lonja de Mar...*, p. 10; *Manual de Novells Ardits XXII (1696-1697)*. Barcelona, 1968, p. 117-119. Vegeu també Biblioteca de Catalunya, Junta de Comerç, XI-1, f. 150-151v.

LA LLOTJA CONVERTIDA EN QUARTER

Els enfrontaments bèl·lics dels segles XVII i XVIII van afectar directament la Llotja. La utilització de l'edifici com a magatzem d'útils i de reserves per a les tropes, juntament amb els setges i els bombardejos que va patir la ciutat, van contribuir al seu deteriorament.²⁴ Però les conseqüències de la derrota van deixar una empremta molt més forta. Amb el Decret de Nova Planta (1716) el Consolat de Mar fou modificat en la seva estructura —els còsols van passar a ser designats pels governants borbònics, van deixar d'actuar al Consell General, al Consell de Vint, i als defenedors de la mercaderia—, el dret del pariatge fou incorporat per la Corona, i l'edifici de la Llotja fou destinat a caserna per a la tropa.²⁵

La conversió de la Llotja en quarter s'emmarca en la voluntat del victoriós exèrcit borbònic d'exercir el màxim control sobre la ciutat vençuda. L'enginyer militar, Pròsper de Verboom, va dissenyar un programa de militarització de Barcelona, segons el qual dues grans fortificacions (la Ciutadella i Montjuïc) cenyirien la ciutat, i es farien obres a les muralles de Tallers (el baluard de Tallers). A més a més, edificis de gran rellevància (els Estudis, la Llotja, el convent de Sant Agustí) es transformarien en casernes. Sens dubte, aquests edificis eren escollits tant per la seva ubicació en la trama urbana com per la seva significació simbòlica.²⁶

24. El 1684 el Consell de Vint va concedir l'ús de la planta superior de la Llotja per eixugar i airejar draps, veles de vaixell i pells de moltó, per netejar l'artilleria i fer de taps (Biblioteca de Catalunya, Junta de Comerç, XI-1, f. 138 r.v.). L'any 1712 es culpava de la caiguda d'una nau del saló el gran pes que s'hi havia carregat al damunt amb provisions per a l'exèrcit (Biblioteca de Catalunya, Junta de Comerç, XI-1, f. 157 r-v.). L'any 1701 es van fer reparacions al saló per valor de 60 o 70 lliures, "per causa d'algunes bales hi tiraren lo temps del siti d'esta ciutat" (Biblioteca de Catalunya, Junta de Comerç, XI-1, f. 155r-157r. 11 de maig de 1701 i 6 de juny de 1701).

25. J. CARRERA, *La Barcelona del segle XVIII*, II, p. 460-461. P. MOLAS RIBALTA, "El Consolat de Mar de Barcelona i la Nova Planta (1714-1758)", a *Homenatge al Dr. D. Juan Reglà Campistol*, València, 1975, Vol. II, p. 43-52. A partir d'aquest moment, els còsols es van instal·lar en una dependència de la Casa de la Ciutat. El 1727 van passar a la casa del General, a la plaça Palau, entre la Llotja i el Palau del Virrei. J. CARRERA, *La Barcelona del segle XVIII*, II, p. 460-465; J. SOLER I FANECA, "Dicertación del antiguo edificio de la casa Lonja y noticia de lo que ha ocurrido durante la construcción de las obras...". a E. MOLINÉ., *Les costums marítimes de Barcelona universalment conegudes per Llibre del Consolat de Ma*, Barcelona, 1914, p. 360-366, esp. p. 362.

26. A. GARCÍA ESPUCHE; M. GUÀRDIA BASSOLS, "Estructura urbana" a J. SOBREQÜÉS I CALLICÓ, *Història de Barcelona*, Barcelona, 1993, Vol. 5, p. 45-107, esp. p. 49. Ll. CORTADA I COLOMER, *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics a la Catalunya preindustrial*. Barcelona, 1998, II Vol., p. 48-52.

L'establiment de casernes o quarters per a la tropa era una novetat imprescindible per a un exèrcit estable, i al mateix temps permetia alliberar els ciutadans de l'obligació d'allotjar els soldats. En aquest sentit, l'any 1718 el rei va firmar un reglament per als quarters que anava acompanyat d'instruccions i d'un plànol del model general a seguir; s'hi establia que la municipalitat havia de subministrar els terrenys necessaris, i s'hi especificaven les mides, materials, sistemes constructius a utilitzar, etc.²⁷ A Barcelona, l'enginyer militar, Alexandre de Rez, va realitzar alguns projectes per a quarters de batallons, entre els quals hi havia els que es referien a l'adequació de l'antiga Llotja a la seva nova funció (1724)²⁸ (**figura 2**). En les llegendes explicatives dels plànols del quarter de la Llotja (1724), Rez es fa ressò del mal estat de l'estructura de l'edifici, i sobretot de la planta superior, que encara arrossegava els efectes del setge de 1714.²⁹ Les reparacions que de segur s'hi van efectuar³⁰ no devien ser de gran abast, segons es desprèn d'una carta de 1728 on es diu que l'edifici continua en molt mal estat, que la causa són tant els desperfectes ocasionats pel setge com l'ús que després n'han fet les tropes, i que no cal fer-hi una gran despesa, perquè en algun moment la Llotja tornarà al fi per al qual fou construïda.³¹

Encara que no s'hi destinés una quantitat de diners destacable, pensem que en algun moment de mitjan segle XVIII es va millorar l'adaptació de l'antic edifici de comerç a la seva nova funció militar. Per bé que també podria tractar-se d'un projecte, el títol de dos plànols del quarter de la Llot-

27. LI. CORTADA, *Estructures territorials...*, II Vol., p. 73-77.

28. Els plànols es troben a l'Arxiu Nacional de Simancas. Els publicà per primera vegada S. SANPERE, *Fin de la nació...*, p. 640-641, i en color J. BASSEGODA, *La Casa Llotja...*, p. 53-54 i 60. A més a més, Rez va dissenyar els quarters al baluard del Rei (1724), i va fer el projecte per als quarters dels Estudis (1724). LI.CORTADA, *Estructures territorials...*, II, p. 87-90.

29. Explica Rez al plànol que, tant el primer pis del cos que tancava l'hort per la banda de mar com les plantes superiors de la nau col·lateral i les dues naus de la banda de mar de sobre el saló de Contractacions, necessitaven grans reparacions als terres, portes, finestres, parets i teulades. De la nau del cantó dels Encants de sobre el saló de Contractacions, deia que era la "*porción de esta grande pieza destruida por las bombas de el ultimo sitio consistiendo aun en pie la mayor porcion de sus paredes lo que es muy necesaria se vuelve como de antes a fin que se aloje la tropa*".

30. El 1724 es va signar un contracte amb el mestre de cases Antoni Vallescà per a l'arranjament de casernes i altres dependències militars de la plaça, incloent "*la reedificación y recomposición del cuartel de la Lonja*". J.CARRERA, *La Barcelona del segle XVIII*, II, p. 462.

31. La carta, escrita a Madrid el 30 de febrer de 1728, l'adreça Verboom al marquès de Castelar, i es conserva a l'Arxiu Nacional de Simancas, Guerra Moderna, lligall 3543. S'hi refereix S. SANPERE, *Fin de la nació...*, p. 638-642.

ja (1739) de l'enginyer Francisco Miguel Marín sembla suggerir que el que es representa és l'estat actual de la caserna³² (**figura 3**). Marín ens mostra un saló de Contractacions molt subdividit per nombrosos murs que defineixen dependències destinades a l'allotjament d'oficials. La nau sud s'ha deixat indivisa. Una part de la central s'ha utilitzat com a pati o cel obert. La nau nord, que allotja els oficials, és la més compartimentada. Tant si els plànols representaven l'estat del quarter el 1739, com si són un projecte de reforma, alguns dels aspectes que hi apareixen semblen haver tingut una existència real al segle XVIII. Així, podrien pertànyer a murs de divisió del saló alguns trencaments i les restes d'estructures de maons lligades amb morter de calç, que s'hi associen, i que han aparegut durant l'excavació. Al plànol de Marín també s'observen estructures semblants al voltant de les columnes de separació de les naus, en correspondència amb les que s'han documentat durant l'excavació.³³

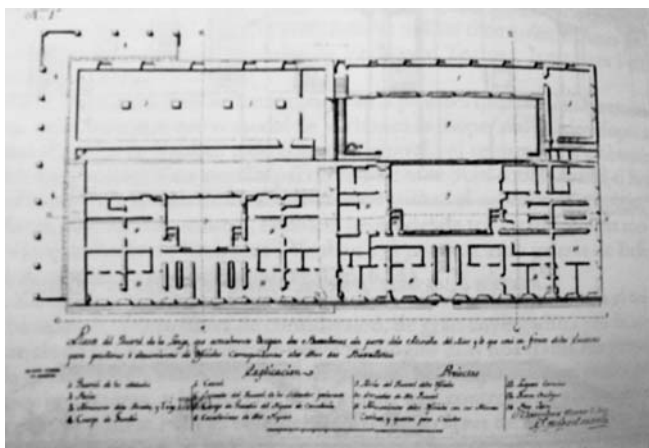

Figura 3. Francisco Miguel Marín. Projecte (?) per al quarter de la Llotja de Barcelona (1739).

32. “Plano del quarter de la Lonja que actualmente ocupan dos batallones a la parte de la muralla de mar, y lo que está en frente de los Encantes para pavellones o alojamientos de oficiales correspondientes a los dichos dos batallones”. Es conserven a l’Arxiu General de Simancas. Els publica Ll. CORTADA, *Estructures territorials...*, II, p. 94, fig. 50 b i 50c.

33. És segur que aquestes estructures de maó no van funcionar coetàniament al paviment de pedra. En un altre estudi vam proposar identificar-les amb bases de bastides de les obres de final del segle XVIII. M. BERNAUS; G. CABALLÉ, *Estudi històricoarqueològic...*, p. 355.

L'any 1740 es va constituir la Junta de Pavellons, encarregada de construir estatges per als oficials de la tropa a l'entorn de cada quarter. Existien projectes de ca. 1724 per a la construcció de pavellons per als oficials, que es volia que visquessin vora les seves tropes, però van quedar en suspens.³⁴ És possible que el projecte de l'enginyer Marín al qual ens hem referit al paràgraf anterior (1739) també en sigui un, perquè destina un espai als oficials i un altre a la tropa. Tanmateix, el propi Marín va realitzar un segon projecte més ambiciós (1740)³⁵ (**figura 4**). Es basa en el model de quarter creat per Verboom, que contemplava una fàbrica quartelària amb un eix longitudinal predominant per facilitar la ventilació i la il·luminació dels espais. Amb aquesta finalitat, i donada l'amplada del solar de la Llotja, Marín introdueix un espai central buit. Aquesta característica ja apareixia en els seus plànols del 1739. El projecte de Marín es concreta en la quasi total demolició de l'edifici preexistent, i la conversió del solar resultant i de part de la plaça de Palau en una illa allargada amb un pati central. Les obres es van iniciar el mateix 1741.³⁶ Com que el projecte preveïa l'ocupació de part de la plaça Palau, es va enderrocar el porxo o cos de guàrdia de cavalleria que poc després del 1714 s'havia adossat a la paret de la Llotja que donava a la plaça.³⁷ També va caldre tirar a terra l'antiga Casa del General, que des de 1727 era la seu del Consolat i magatzem de grans.³⁸

34. J. CARRERA, *La Barcelona del segle XVIII*, p. 462. J. BASSEGODA, *La Casa Llotja...*, p. 37. J. M. MUÑOZ, *Los Ingenieros Militares de Flandes a España (1691-1718)*. Barcelona, 1990, II Vol., p.370, fig. 222.

35. LI. CORTADA, *Estructures territorials...*, II Vol., p. 73-85, 90-94. Els plànols, conservats a l'Arxiu Nacional de Simancas els publica LI. CORTADA, *Estructures territorials...*, II, p. 92-94, fig. 49 i 50. Existeix una altra versió del projecte (1740), lleugerament diferent, conservada a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona; la publica J. BASSEGODA, *La casa Llotja...*, p. 45.

36. Bassegoda es refereix a plànols de l'Arxiu de Simancas que parlen del quarter de la Llotja en construcció, i de les cimentacions ja executades. No els publica, i no hem pogut localitzar les còpies que afirma que té la Cambra de Comerç de Barcelona. J. BASSEGODA, *La casa Llotja...*, p. 62.

37. J. SOLER, *Dicertación...*, p. 360. L'existència d'aquest cos de guàrdia ens l'assegura també la seva presència un plànol posterior al 1743. M.GALERA; F. ROCA; S. TARRAGÓ, *Atlas de Barcelona*, Barcelona, 1982, p. 208, fig. 75.

38. Amb l'enderroc, els còsols van passar a la Duana, i a partir del 1760 van tornar a l'edifici de la Llotja. J SOLER, *Dicertación...*, p. 362; J. CARRERA, *La Barcelona del segle XVIII*, II, 460-465. J. BASSEGODA, *La Casa Llotja...*, p. 38.

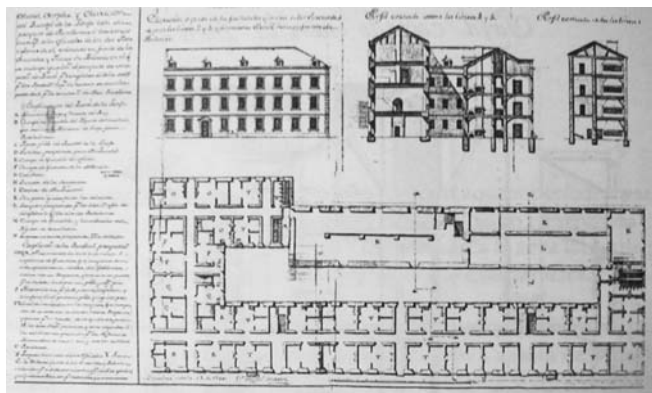

Figura 4. Francisco Miguel Marín. Projecte per al quarter de la Llotja de Barcelona (1740).

La documentació escrita ens diu que les obres dels pavellons es van aturar, i que mai no van passar dels fonaments i la part baixa dels murs de les habitacions. Amb l'aturada, les parets i divisions ja aixecades es van enderrocar, i es va terraplanar l'àrea amb runa procedent, entre d'altres, de la casa del General. Joan Soler i Faneca afirmava pocs anys més tard que el pòrtic d'entrada a la Llotja neoclàssica el va aixecar sobre aquest espai.³⁹ Lògicament, cal relacionar amb aquest intent de construcció dels pavellons els murs i estructures que han aparegut en els sondejos i en l'excavació de la zona del pòrtic de la Llotja. Per sota les unitats estratigràfiques, que marquen el nivell de circulació del segle XVIII, s'han documentat estructures subterrànies, que definien espais tancats de planta rectangular. Els diversos estrats de material que reblien el seu interior, també, del segle XVIII, confirmen que aquesta fou la cronologia de la seva amortització, i a més de l'habitual ceràmica inclouen gran quantitat de material de construcció associable al desmuntatge d'algun element (motlures corresponents a elements petris de portes i finestres, restes corresponents a revestiments de parets, maons, teules i rajoles vidrades). El límit oest d'aquestes estructures se situa en el mur de tanca del saló, però per la part de la plaça Palau tenen continuïtat més enllà del límit del pòrtic. En tots els casos, aquestes característiques encaixen amb les propostes que féu Marín per a les obres dels pavellons. Resulta més difícil esbrinar la funció d'aquestes

39. J. SOLER, *Dicertación...*, p. 362, 364-365; J. CARRERA, *La Barcelona del segle XVIII*, II, p. 465-466; LI. CORTADA, *Estructures territorials...*, II, p. 120.

estructures, perquè desconeixem la proposta de Marín per als nivells subterranis. Únicament en una de les seccions presentades per l'enginyer apareixen elements per sota el nivell de terra. Estan més avançades dins la plaça Palau que les restes localitzades –i per tant no s'hi poden identificar–, i Bassegoda les interpreta com a fonaments, si bé semblen més complexes.⁴⁰ D'altra banda, les seves característiques constructives (pedres sense treballar, algun carreu i algun maó, tot lligat amb morter de calç) fan pensar més aviat en dipòsits de materials sòlids, com ara gra. Podria, doncs, tractar-se de magatzems per al proveïment de la tropa.

A final de segle, Joan Soler i Faneca descriu la Llotja i els seus usos com a quarter:

*“...todos los altos o pisos del edificio sirvieron de alojamiento de los soldados y, para subir a las quadras, se hizo la escalera que en el dia existe, y tambien se hisieron las ventanas que en el dia se ven arregladas al estilo de quartel; la Capilla se destinó para los soldados casados; los pórticos y columnarios de marmol que había en el patio, para cosinas; el Salon y la Nave colateral se destinó para almasen de camas y demas utensilios de la tropa; a la espalda de la Capilla en que avia una grande piesa, se destinó para el Mayor de la Plasa en la hora de la Parada...”*⁴¹

Algunes d'aquestes indicacions coincideixen amb els projectes de Marín, però es contradiuen amb el de Rez (1724) (**figura 2, 3, 4**). Així, les finestres i obertures exteriors del 1724 respecten encara la distribució gòtica original, mentre que les de les dels plànols de Marín són clarament quartelàries, tal com Soler les va veure. L'excavació ha demostrat que l'escala per accedir als pisos superiors no es trobava a l'extrem del saló de contractacions, com la hi situa el plànol de 1724; en canvi, els plànols de Marín ja no la hi contempnen, i Soler confirma que se'n va fer una de nova. Un altre plànol de 1743,⁴² quan les obres ja s'havien aturat, suggereix tam-

40. Vegeu aquesta secció a LI. CORTADA, *Estructures territorials...*, II, fig. 49. També s'hi refereix J. BASSEGODA, *La Casa Llotja...*, p. 62, però no la publica.

41. J. SOLER, *Dicertación...*, p. 362.

42. “Plano del puerto de Barcelona como se halla hoy día 11 de marzo 1743”. M.GALERA; F. ROCA; S. TARRAGÓ, *Atlas de Barcelona*, p. 207, fig. 75.

bé que la proposta de Marín va tenir més repercussions que la simple obertura dels fonaments del cos de la plaça Palau: ens mostra la Llotja com un edifici allargat al voltant d'un espai central buit i estret, que s'endinsa a la plaça Palau i envaeix l'espai de l'antiga casa del General.

Tot això ens confirma que, efectivament, la Llotja va patir més modificacions que les fins ara documentades. Encara que de moment no podem assegurar fins a quin punt es van dur a terme els projectes de l'enginyer Francisco Miguel Marín, si més no hem pogut constatar una aplicació parcial dels seus plantejaments. Les obres previstes per la caserna de la Llotja mai no es van completar, i això va permetre que el saló de Contractacions d'origen gòtic sobrevisqués.